

**Nageenya Afuuraafi Guddina Hawaasummaa Daa'immanii
Gabbisuuf Gahee Maatii**

**Kitaaba Harkee Barsiisonniifi Hojjattoonni
Dhaabbata Kunuunsa Daa'immanii Maatii Ittiin
Mariisisuuf Qophaa'e**

Bara 2012

Baafata

Mataduree

Fuula

Leenjichaa Ilaalchisee Qajeelcha Waliigalaa..... 1

Balballoomsa Kaayyoowwan Leenjichaa.....

Kutaa Tokko: Guddina Hawaasummaa Daa'immanii

Daa'iimman Hawaasummaa Akkamitti Baratuu?

Ergaawwan Ijoo

Guddina Hawaasummaa Daa'immanii Gabbisuuf Maatiiwwan

Maal Gochuu Danda'u.....

Ergaawwan ijoo

Kutaa Lama: Nageenya Afuuraa (Miira Sammuu) Daa'immanii

Ergaawwan ijoo

Daa'immaniifi Karaa Miirri Dheekkamsaa Ibsamu

Maatiiwwan Dheekkamsa Daa'immanii Hirrisuuf Kanneen

Armaan Gadii Raawwachuu Qabu

Ijoolleen Ofitti Amanamummaafi Mataa Isaaniitiif Gatii Guddaa

Kennuu Akka Gabbifataniif Maatiiwwan Maal Gochuu Danda'u?

Leenjichaa Ilaalchisee Qajeelfama Waliigalaa

Kaayyoo Leenjichaa: xumura leenjichaa irratti maatiiwwan/guddistoonni nageenya afuuraafi guddina hawaasummaa daa'immanii akkamitti akka gabbisan hubatu.

Hirmaattota Leenjichaa

Hirmaattota leenjichaa akka ta'aniif kan eegaman barsiistota, hojjetoota dhaabbilee daa'immaniin kunuunsan keessa hojjetan. Akkasumas, maatiiwwaniifi guddistootadha.

Marii Guyyaa Darbee Yaadachuu

Leenjifamaan hundinuu waan guyyaa darbe barate yaadachuuf akka isa gargaaruuf jalqaba leenjiwwaniirratti hirmaattonni lama yaadawwan ijoo marii guyyaa darbee akka dhiheessan gaafachuu. Fakkeenyaaf,

1. Wantoonni guyyaa darbe irratti mari'anne maal maalfaa turan?
2. Dhimma mataduree guyyaa darbe irratti mari'anne wajjin walqabatee mana keessan keessatti ijoollota keessanii wajjin maal gootan? Rakkoon isin mudate hoo turee?
3. Barnoota guyyaa darbee olloota keessaniif qooddaniittuu?

Madaallii Lenjii Duraafi Leenjii Boodaa

Kutaan leenjii tokko tokkoon isaa eegaluun dura, madaalliin leenjii duraa hirmaattotaaf nikennama. Beekumsa leenjicha irraa argatan madaaluuf immoo madaalliin leenjii boodaa, xumura tokko tokkoon leenjii irratti nikennama.

Dambiiwwan Leenjii Waliigalaa

Guyyaa jalqaba leenjichaatti dambiiwwan armaan gadii hirmaattotatti beeksisuu.

- Taa'umsi leenjifamtootaa bifa geengoo walakkaatiin yoo ta'e filatamaa ta'uusaa beeksisuu
- Mariisistootaafi hirmaattota walbarsiisuu
- Yerootiin argamuu
- Yeroo leenjichi kennamu bilbila harkaa (mobile phone) cufuu yookiin sagalee maleessa (silent) taasisuu
- Wayitii leenjichaa hunda irratti sa'aatiin argamuu
- Si'aayinaan hirmaachuu
- Yaada namoota biroo kabajuu
- Filannoo namoota barnoota darbe yaadachiisanii: tokko tokkoon guyyaa jalqabaa irratti barnoota guyyaa darbe baratan ilaalchise hirmaattotaa yaadachiisuuf kanneen gabaabsanii ibsan hirmaattota lama eeruu: daqiiqaa 5 yeroo dhiheessaa murteessuu.
- Bakka leenjichaa sirreessuu – guyyoota jalqabaa hundarratti daqiiqaa kudhaniif qindeessitooti leenjichaa bakka leenjichaa mijeessu.
- To'ataa yeroo filuu

Meeshaalee Barbaachisan

- Sadarkaa umrii daa'immaniitiin kanneen qophaa'an kitaabilee seenaa yookiin oduu duriifi fakkiwwan
- L.C.D Pirojekterii (Yoo danda'ame)
- Gabatee gurraacha qulqulluu/ filiip chaartii
- Maarkerii
- Qubeessaafi dabtara yaadannoo
- Barruu gaggabaaboo facaafaman

**Nageenya Afuuraafi Guddina Hawaasummaa Daa'immanii
Gabbisuu**

Leenjiin kun nageenya afuuraafi guddinna hawaasummaa daa'immanii akkamitti guddisuun akka danda'amurratti ragaalee bu'uura ta'anfi balballooman ibsa.

Sagantaa

Qabiyyee	Mala Barsiisuu	Sa'aatii
Madaallii leenjii duraa	Waraqaalee gaaffii raabsuu	Daqiiqaa 15
Kaayyoo leenjichaa	Dubbisuufi mari'achuu	Daqiiqaa 2
Guddina hawaasummaa daa'immanii	Gaaffii, deebiifi ibsa	Daqiiqaa 40
Nageenya afuuraa(miira sammuu) daa'immanii	Gaaffii, deebiifi ibsa	Daqiiqaa 40
Wantoota maatiiwwan raawwachuu danda'an	Dubbisuufi mari'achuu	Daqiiqaa 10
Ergawwan ijoo	Dubbisuufi mari'achuu	Daqiiqaa 10
Madaallii leenjii boodaa	Waraqaalee gaaffii raabsuu	Daqiiqaa 15

Balballooma Kaayyowwan Leenjichaa

Xumura leenjichaarratti maatiiwwan hirmaatan:

- Maalummaa guddina hawaasummaa daa'immanii ni hubatu.
- Filannowwan guddina hawaasummaa daa'immanii guddisuu dandeessisan nibeeku.
- Maalummaa nageenya afuuraa (miira sammuu) daa'immaniifi karaa isaani ibsaman ni hubatu.
- Miirri sammuu ijoollee isaanii gaarii akka ta'uuf, dalagaalee raawwachuu qaban adda baasu.

Kutaa Tokko: Guddina Hawaasummaa Daa'immanii

Mariisisaa

Dhimmi mataduree marii guyyichaa guddina hawaasummaa daa'immanii irratti akka xiyyeeffatan itti himaa. Akkasumas, sissi'eessuuf akka ta'uuf gaaffilee armaan gadii gaafadhuun.

Muuxanoo dhuunfaa isaaniifi kan namoota biroorraa argan akka dubbatan jajjabeessiin.

Gaaffiiwwan Sissi'eessan

1. Daa'imman eenyuu wajjiniin ta'uu jaallatu?
 - A) Qofaa isaanii
 - B) Daa'imman biroo wajjin
 - C) Namoota gurguddoo wajjin
2. Daa'imman qofaa isaanii yookiin kanneen biroo wajjin ta'uun garaagarummaa maalii qaba?

Marii 1: Guddinni Hawaasummaa Daa'immanii maalidha?

Hariiroo yookiin walitti dhufeenya daa'imman nama tokko yookiin namoota biroo wajjin qaban jireenya hawaasummaa jedhama. Daa'imman namoota biroo wajjin yeroo walquunnaman haala ta'uu maluun akkamitti akka dhihaachuu danda'an adeemsa isaan ittiin barataniin guddina hawaasummaa jennaan. Kanas akkamitti akka raawwatan barachuu qabu. Guddinni hawaasummaa yeroo umrii kichummaa isaaniitii kaasee gabbachaa adeema. Daa'imman guddachaa yeroo deeman caalaatti hariiroo hawaasummaa akka gabbifataniifi walitti dhufeenya akka isaan uumantu eegama. Daa'imman haalli isaan itti guddataniifi hariiroo isaan namoota biroo wajjin qabaatan qaama eenyummaa isaaniiti.

Mariisisaa

Daa'imman hawaasummaa akkamitti akka baratan gaafadhaa. Deebii isaas gabatee gurraacha irratti barreessaa.

Daa'imman Hawaasummaa Akkamitti Baratu?

- Daa'imumaatti hariiroo haadha isaanii wajjin qabanirraa
- Arguudhaan/ Kanneen biroo ilaaluudhaan
 - Maatii isaaniirraa, miseensota maatiiirraa
 - Kunuunsitoota isaaniirraa
 - Daa'imman biroorraa

Mariisisaa

Hariiroon haadhaafi mucaa gidduu jiru, jireenya hawaasummaa daa'immanii gara fuulduraatiif murteessaadha.

Maatiiwwan yookiin guddistoonni ijoollee isaaniitiif jaalala kan kennaniifi sirnaan kan nyaachisan, akkasumas akka umrii isaaniitti sirnaafi haala dhaabbataa ta'een ijoollee isaaniitti jaalalaan dhihaatanii guddisan, daa'imman isaan guddisan daa'imman ofirratti amantaa qaban, kanneen birootti kan dhihaatan, nageenyi isaanii kan eegame ta'anii guddatu. Jaalala maatiitiin kanneen guddatan, jireenya hawaasummaa isaaniitiin fakkeenya gammachiisaa kanneen argatan, hordoffii, deggersaafi gaggeessummaa sirnaawaafi itti fufiinsa qabu daa'imman argatan, jalqabuma bara ijoollummaa isaaniitiin duraatti kanneen biroo kan kunuunsan, ofitti kan amananiifi salphaatti haalawwan waliin kan madaqan ta'u.

Mariisisaa

Daa'imman yeroo dhalatani kaasanii hanga umrii ijoollummaa giddugaleessaa isaaniitti namoota garaagaraa wajjiniin wal quunnamu. Maatiiwwan yookiin kunuunsitoonni yeroo carraawwan garaagaraa isaan mudatu, kanneen biroo wajjiniin quunnamtii qabaniin miidhaan isaanirra yeroo ga'u, yeroo gammadan, yeroo gaddan yookiin yeroo waa raajeffatan deebii isaan kennan ilaaluudhaan daa'imman nibaratu. Suuta suutas waan ilaalan fakkeessanii raawwachuu eegalu.

Daa'imman waa'ee addunyaa keessa jiraatanii kanneen biroo wajjin taphachuun, kanneen biroo yeroo taphatan ilaaluuniifi hiriyoota horachuun nibaratu. Daa'imman yeroo hedduu kanneen biroo wajjiniin walquunnaman, salphaatti namootatti dhihaachuufi waliigaluu nidanda'u.

Daa'imman sadarkaalee umrii garaagaraatti, hanga waggaa torba ga'anitti, naamusa garaagaraa agarsiisu. Fakkeenyaaf: yeroo dhalootaati kaasanii waggaa jalqabaa harki caalaan hariiroo hawaasummaa isaanii kan walitti hidhate irra jireessaan guddistoota isaanii wajjinidha. Daa'imman umriin isaanii guddachaa yeroo dhufu naannawaa isaaniitti namoota garaagaraa argatu. Kanaafuu, daa'imman barnoota maatiiwwan isaaniirraa kennamuufiin, akkasumas adeemsa yeroo keessa kanneen biroo wajjiniin yeroo ta'an muuxannoo argataniifi beekumsawwan haharaatiin hariiroo hawaasummaa isaanii gabbisu.

Hawaasummaa Daa'immaniin Barsiisuu

- Maatiiwwan guddina hawaasummaa daa'immanii gara fuulduraa murteessuuf gahee olaanaa qabu.

Mariisisaa

Ijoollee mana keessatti jireenya isaanii guyyu guyyuutiif kan isaan fayyadu dandeettii hawaasummaa kanneen ta'an, kanneen akka ittigaafatamummaa qooddachuu, kanneen biroo gargaaruu, kanneen biroo wajjiniin waliin ta'uu, kanneen biroo wajjiniin yeroo waliin ta'an nageenya ofii eeggachuu barsiisuun barbaachisaadha. Yeroo baay'ee ijoolleen kana kan isaan baratan namoota gurguddoo ilaalaniiti. Kanaafuu, maatiiwwan daa'imman isaanii jajjabeessuu, deggeruufi hordofuu qofa osoo hintaane, fakkeenyummaan isaaniis barbaachisaadha. Daa'imman

namoota biroo wajjiniin yeroo walquunnaman, haala barbaachisaa ta'een akkamitti itti dhihaachuu akka qaban barachuu qabu. Maatiiwwan yookiin kunuunsitoonni carraawwan garaagaraatiin yeroo nama biroo wajjiniin waliin ta'an amala isaan agarsiisan ilaaluutiin daa'imman nibaratu.

Taphaafi Guddina Hawaasummaa

- Taphini amala daa'imman biroo beekuufi hariiroo hawaasummaa gabbisuuf bu'aqabeessadha.

Mariisisaa

Taphini daa'imman akka amala daa'imman biroofi namoota gurguddoo beekaniif gargaara. Akka kanaan daa'imman waa'ee addunyaa keessa jiraatanii kanneen biroo wajjiniin taphachuun, kanneen biroo yeroo taphatan ilaaluuniifi hiriyoota horachuun nibaratu. Daa'imman yeroo hedduu kanneen biroo wajjiniin walquunnaman, salphaatti namootatti dhihaachuufi deebii kennuu nidanda'u.

Taphniifi hiriyummaan hariiroo kanneen biroo wajjin qabaniin kennuufi fudhachuu nibarsiisa. Amalli akkasii kun daa'imman yeroo guddatan ga'eessota milkaa'oo hawaasa isaaniitiif kanneen waa gumaatan akka ta'an isaan taasisa.

Mariisisaa

Goolaba armaan gadii hirmaattotaaf dubbisaafii.

Daa'imman kanneen biroo wajjiniin dubbii isaan taasisan yookiin yeroo isaan dabarsan, waan isaan dubbatan yookiin sochii isaan agarsiisan namoota birootiif hiika qaba. Haaluma walfakkaatuun, namoonni biroo daa'immanitti waan isaan dubbatan, sochiitiin gochaa isaan agarsiisan yookiin yeroo isaan daa'immanii wajjin dabarsan daa'immaniif hiikaa qaba. Daa'imman kanneen biroo irratti waan argan fakkeessuudhaan gabbina guddina hawaasummaa isaaniitiif oolchu. Akka kanaan daa'imman hunda dura maatii isaanii yookiin guddistoota isaanii ilaaluudhaan dandeettii hawaasummaa (akkamittiin kanneen birootti dhihaachuu akka danda'an) nibaratu.

Hojii Garee (Shaakala Gochaa)

Mariisisaa

Hirmaataa eyyemamaa tokko seenicha akka dubbisuuf gaafadhaa

Hojii Gareetiif Seenaa Seensaa

Ibsaa, Mootiifi Galataa

Ibsaa, Mootiifi Galataan mana barnootaa idileen duraa waliin kan baratan yemmuu ta'an, olla walii kan jiraataniifi hiriyoota daree tokkoodha. Gara mana barnootaa kan deemaniifi mana barnootaatiis kan galan waliin ta'aniiti. Guyyaa tokko yeroo dabarsanii daree ga'an.

Gara daree yeroo seenanis teessowwan lamaan ala teessowwan jiran hundarra ijoolleen teessee turte. Ibsaan saffisaan teessoo isa tokkorra yeroo taa'u, Mootiinis ariitiin teessoo isa lammataarra taa'e. Galataan garuu teessoo hinarganne. Galataan gara Ibsaa deemuudhaan akka isaaf siqu gaafate. Ibsaan garuu, "**Hinta'u, bakka biroo deemi,**" jechuudhaan hiriyya isaa Galataaf siqeeffii teessoo isaarra teessisuuf eyyemamaa ta'uu dhiise. Galataan itti aansuudhaan gara Mootii deemee teessoo isaarra akka isa teessisu gaafate. Mootiinis fuula ifaafi gammadaadhaan, "**Ulfaata kottu waliin teenyaa, daree keessa teessoon biroo waan hin jirreef isuma kanarra waliin teenyaa,**" jedheeni.

Mariisisaa

Gaaffiiwwan armaan gaditti dhihaatan hirmaattonni garee shanitti qoqqoodamanii akka irratti mari'atan taasisi. Maricha boodas, kara bakka bu'oota garee isaanii yaadawwan garee garee isaanii akka dhiheessan itti himi.

Gaaffiiwwan Marii

1. Galataan teessoo isaarra akka isa teessisu Ibsaa yeroo gaafatu, Ibsaatti waa'een mataa isaa maaltu itti dhaga'ame isinitti fakkaata?
2. Ibsaatti waa'ee Galataa maal waan itti dhaga'amu isinitti fakkaata?
3. Galataan teessoo isaarra akka isa teessisu Mootii yeroo gaafatu, Mootiin waa'ee mataa isaa maal waan yaade isinitti fakkaata?
4. Mootii n waa'ee Galataa maal waan yaadu isinitti fakkaata?
5. Ibsaan eyyemamaa ta'uu dhiisuusaatti, Galataatti maal waan itti dhaga'ame isinitti fakkaata?
6. Galataa yeroo ittaanutti Ibsaa wajjiniin yeroo walquunnamu, haala akkamii itti agarsiisuu danda'a?

Mariisisaa

Hirmaattonni hunduu waliin akka ta'an taasisi. Barreessitoonni gareewwanii dursanii gaaffiiwwan ja'an dhihaatan ilaalchisee yaadawwan garee garee isaanii, tokko tokkoon isaaniitiif daqiiqaa 3 kennamu keessatti dursanii dhiheessuu qabu. Bakka bu'oonni garee yaada garee isaanii erga dhiheessanii booda namoonni murta'an yaadawwan dhihaatan irratti yaada isaanii akka kennaniifi gaaffii akka gaafataniif carraa kennuun barbaachisaadha.

Ergawwan ijoo dursii dubbisiitii haala dubbiste irratti hundaa'uudhaan hirmaattotaaf duubdeebii kenni. Gaaffiiwwan armaan olitti kennamaniif seenicha irraa ka'uun duubdeebiwwan sirriin kanneen armaan gadii wajjiniin walfakkaachuu qabu.

1. Abarraan mirgi isaa xuqamuun akka itti dhaga'ameeffi mirga isaa kabachiisuuf akka murteesse gochaan isaa ni agarsiisa.
2. Kabbadaan qabeenya isaa (teesso isaa) qooddachuu akka barbaadeefi miidhuuniif akka ta'e waan yaade fakkaata.
3. Hiriyya isaa teessoo dhabeef, teessoo qooduufii akka qabu waan yaade fakkaata.
4. Hiriyaan koo teessoo dhabee rakkateera. Hiriyya koo gargaarsi koo nibarbaachisani

jedhee waan yaade fakkaata.

5. Miirri gaddaa yookiin jibbaa yookiin raajamuu waan itti dhaga'ame fakkaata.
6. Kabbadaan mala inni mufii ittiin balleessu bare yoo waawummaa ta'e, Abarraa yeroo argu itti dallanuu yookiin jecha miira isaa miidhu itti dubbachuu yookiin loluuf qabachuunii danda'a. Kabbadaan adeemsa guddina isaa keessa mala inni mufii ittiin balleessuuf barate eeyyentaa yoo ta'e, Abarraa yeroo argu maaliif teessoo siif hinqoodu akka jedheen gaafataan yookiin gochi isaa sirrii akka hin taane itti hima.

Dandeettii Hariiroo Hawaasummaa Daa'immanii Umriidhaan

Mariisisaa

Itti aansuudhaan hariiroo hawaasummaa daa'imman sadarkaalee umrii garaagaraa irratti agarsiisanii haa ilaallu. Hariiroon hawaasummaa daa'immanii kun haala fayyummaa isaaniifi akka jajjabataniif waan isaaniif taasifamu irratti hundaa'uun adda adda ta'a. kanaafuu, daa'imman tokko tokko guddina hawaasummaa saffisaa ta'e yeroo agarsiisan, tokko tokko immoo guddina suutee ta'e agarsiisu.

Dandeettii Hariiroo Hawaasummaa Daa'imman Sadarkaa Umrii Garaagaraarratti Agarsiisan

Daa'imman Ji'a Tokkoo

- Ni seequ
- Ijaafi ijaan ilaaluudhaan quunnamtii taasisu
- Fuula beekan yeroo arganiifi sagalee beekan yeroo dhaga'an deebisanii ilaaluufi seequudhaan deebii kennu

Daa'imman Ji'a Lamaa

- Namoota ija isaaniitiin hordofu
- Bifa namootaa adda nibaasu
- Sagalee beekan yeroo dhaga'an ni callisu
- Namoota birootiif ni seequ

Daa'imman Ji'a Sadii

- Seeqaafi sagaleetiif deebii sagalee ni kennu .
- Yeroo gammadan kutaalee qaama isaanii hunda ni sochoosu.
- Sochii yookiin sagalee guddistoota isaanii hordofanii fuula isaanii ni naannessu.

Daa'imman Ji'a Afurii Hanga Ji'a Ja'aatti Jiran

- Guddistoota isaanii yeroo argan ni seequ.
- Guddistoonni isaanii yeroo xuqaniin ni gammadu.

- Namoota beekaniin yeroo argan gammachuudhaan miilla isaaniifi harka isaanii olii gadi facaasu.
- Fuula namoota beekaniifi hin beeknee adda ni baasu.
- Harma yookiin xuuxxoo yeroo hodhan gammachuu isaanii ni ibsu.
- Fuula isaanii daawwitii keessatti yeroo argan ni kolfu.
- Yeroo namoonni ilaalaniin seequudhaan sagalee dhageessisu.
- Ibsawwan fuulaa tokko tokko fakkeessuu ni yaalu.

Daa'imman Ji'a Torbaa Hanga Ji'a Kudha Lamaa Jiran

- Xiyyeeffannoo namootaa argachuuf sagalee dhageessisu; jechootas dubbachuu nidanda'u.
- Harka walitti rukuchuudhaan, minjaala reebuudhaan, sagalee nagaa gaafachuu dhageessisuudhaan, kubbaadhaan ni taphatu.
- Wanta barbaadan quba isaaniitiin ni akeeku.
- Guddistoota isaanii itti dhihaatan irraa addaan ba'uu hin barbaadan.
- Wantoota yookiin namoota hin beekneen irraa ni baqatu.
- Maqaan isaanii yeroo waamamu gara namoota isaan waamanii ni ilaalu.
- Sochii yookiin sagalee yookiin jecha dhageessisan, yoo milkaa'an gochicha irra ni deebi'u.
- Sochii daa'imman biroo ni akkeessu.

Daa'imman Ji'a Kudha Sadii Hanga Ji'a Kudha Saddeetii Jiran

- Guddistootni isaanii yeroo haasofsiisaniin fuula isaanii ilaalu.
- Yeroo dubbatan yookiin yeroo taphatan guddistoota isaanii ilaalu.
- Qofaa isaanii ni taphatu. Meeshaalee ittiin taphatan kanneen birootiif qooduu hin barbaadan.
- Gochawwan namoota gurguddoo fakkeenyaaf: mana haruu, mana bishaaniin qulqulleessuu, teessoo qopheessuu, akkasumas qodaa manaa walitti qabuu akkeessanii hojjechuu yaalu.

Daa'imman Ji'a Kudha Saddeetii Hanga Ji'a Soddonii Ja'aa Jiran

- 'Galatoomaa' jechuu, jechoota nagaa ittiin gaafataniifi kanneen biroos ni fayyadamu.
- Kanneen biroo wajjiniin dabaree eeganii taphachuu eegaluu.
- Taphoota akkeessuu ni taphatu.
- Mataasaanii kanneen biroorraa adda baasanii ni beeku.

Daa'imman Waggaa Sadii Hanga Waggaa Afurii Jiran

- Namoota nagaa ni gaafatu.
- Wantoota maatiiwwan isaanii hojjetan akkeessanii taphatu.
- Waliin dubbachuu ni jaallatu.
- Kanneen biroo wajjiniin taphachuufi waliigaliuun ni gammachiisaani.

Daa'imman Waggaa Afurii Hanga Waggaa Ja'aa Jiran

- Maalummaa waliif qooduu hubachuufi kanneen biroo kunuunsuu eegalu.
- Meeshaalee sasalphaa hordofuudhaan sirnaan taphachuu ni danda’u.
- Hiriya tokkoof itti dhiheenya adda ta’e agarsiisu.
- Garaagarummaa dhiiraafi durbaa hubachuudhaan taphachuu danda’u.

Ergawwan Ijoo

Mariisaa: Hirmaattotaaf ergawwan ijoo dubbisaafii.

- Maatiiwwan yookiin kunuunsitoonni mudannoowwan garaagaraatiin kanneen biroo wajjin yeroo walquunnaman ta’iinsota mudataniif (Fakkeenyaaf: waan gammachiisu, waan gaddisiisu, waan aarsu, waan sodaachisu yookiin waan dinqisiisu) karaa isaan deebii itti kennan hordofuudhaan, daa’imman wantooti garaagaraa yeroo isaan mudatu akkamitti deebisuu akka qaban baratu.
- Daa’imman waa’ee addunyaa keessa jiraatanii kanneen biroo wajjiniin taphachuun, kanneen biroo yeroo taphatan ilaaluuniifi hiriyoota horachuun nibaratu. Daa’imman kanneen biroo wajjin haala eeyyentaa ta’een deddeebisanii walquunnamuun salphaadhaan namootatti dhihaachuufi deebii kennuu danda’u.
- Daa’imman hiriyoota akka horataniifi isaanii wajjin akka taphataniif jajjabeeffamuu qabu.

Guddina Hawaasummaa Daa’immanii Guddisuuf Maatiiwwan Maal Gochuu Danda’u?

Yaada Ka’umsa Marii

Daa’imman guddina hawaasummaa isaanii akka gabbisaniif, akkasumas kanneen biroo wajjiniin walii galanii hojjechuu akka danda’aniif deggersa maatiiwwanii nibarbaadu. Guddina hawaasummaa daa’immanii saffisiisuuf kanneen gargaaran tooftaaleen garaagaraa jiru. Marii kana keessatti maatiiwwan tooftaalee kanneen irratti yaada waljijjiiru. Mariachi hubannoo hirmaattotaa gabbisuuf carraa ni uuma.

Mariisaa

Hirmaattotaaf, sagantaan marii guyyichaa, maatiiwwan guddina hawaasummaa daa’immanii akkamitti gabbisuu akka danda’an kan hubachiisu ta’uusaa itti himi. Itti aansuudhaan, gaaffilee armaan gadii maatiiwwan gaafadhu. Hirmaataan tokko gaaffii tokko qofa akka deebisu itti himuudhaan yaada ka’umsichaa dubbisiif.

1. Gochawwan hiriya gaa’ilaa kee wajjiniin raawwattu, kan ijoolleen keessan ilaalan maal maalfaatu jira?
2. Gochawwan olloota kee wajjiniin raawwattu, kan daa’imman ilaalan maal maalfaatu jira?
3. Gochawwan mucaa kee waliin mana keessaafi manaan alatti raawwattu maal maalfaatu jira?

4. Hanga yoonaaatti gochawwan hirmaattotaan tarreeffaman ijoolleen keessan yeroo guddattu, ijoollee birootti akkamitti dhihaachuu akka qaban barsiisuuf gumaacha nitaasisuu?

Mariisisaa

Deggarsi maatiiwwanii daa'imman guddina jireenya haaasummaa isaanii akka gabbisataniifi kanneen biroo wajjiniin waliigalanii hojjechuu akka danda'aniif gumaacha nitaasisa. Daa'imni hundi sadarkaa guddina jireenya hawaasummaa walfakkaatu hinqabani. Kanaafuu, maatiiwwan wantoota armaan gadii raawwachuun guddina hawaasummaa ijoollee isaanii saffisiisuu nidanda'u.

- Maatiiwwan guyyuu guyyuutiin ijoollee isaanii wajjiniin hirmaannaa taasisuu akka danda'aniif yeroo ga'aa kennuu.
- Ijoolleen manaafi ollaarraa dandeettii jireenya hawaasummaa faayidaa qabu haala itti isaan baratan uumuu.
- Ijoolleen, ijoollee biroo wajjiniin mudannowwan itti walquunnamaniifi walgargaaran uumuu.
- Ijoolleen namoota yookiin ijoollee biroorraa amaloota barbaachisaa hintaane barachuu dhiisuu isaanii mirkaneessuu.
- Ijoolleen namoota hahaaraa wajjiniin akka walbaran taasisuun guddina jireenya hawaasummaa daa'immanii saffisiisuuf nifayyada.

Mariisisaa

Maatiiwwan kana akka qalbiitti qabatan itti himi.

Ijoolleen akka itti dhihaataniif kan jajjabeessinuun namoota waa'ee eenyummaa isaanii sirriitti beeknu qofa ta'uu qaba. Ijoolleen namoota waa'ee eenyummaa isaanii sirriitti hinbeeknee wajjin akka oolan jajjabeessuu hinqabnu. Sababiin isaas, ijoollee amala gadhee/badaa barsiisuu yookiin gochaa ijoollee miidhu raawwachuu danda'u.

Shaakala Gochaa

Mariisisaa

Hirmaattonni garee shanitti akka qoodaman ibsiif. Tokko tokkoon garee gaaffilee kanatti

aanee dhihaate irratti akka mari'atan taasisi. Tokko tokkoon garee mariisisaa nifilata. Tokko tokkoon garee yaada ijoo marichaa kan galmeessuufi booda gabaasa kan dhiheessu barreessaa nifilata.

Gaaffiwwan Qajeelchan

Maatiiwwan daa'imman umrii garaagaraatti argaman guddina hawaasummaa isaanii sissi'eessuuf maal maalfaa gochuu danda'u?

- A) Daa'imman erga dhalatanii umrii torban tokkoo qabaniif
- B) Daa'imman erga dhalatanii umrii ji'a ja'aa qabaniif
- C) Daa'imman umrii waggaa lamaa qabaniif
- D) Daa'imman umrii waggaa torbaa qabaniif

Deebii Mariisisaa

- A) **Mucaa Torbanii:** fuula ijoollee fuuldura ta'uun ilaalu, fuuldura mucaa fuula ofii gara mirgaafi bitaa, gara oliifi gara gadii taasisuudhaan mucichaa wajjiniin quunnamtii uumuu, haammachuufi urursuu yookiin weedduwwan naannawaa sanaa kanneen daa'immaniif weeddifaman biroo sagalee laafaadhaan weeddisuu, cimsanii osoo gadi hin qabiin sukkuumuu, mucichi deebii kan hinkennine ta'us itti dubbachuu.
- B) **Mucaa Ji'a Ja'aa:** akkuma isa olii dabalataan haasofsiisuu, mallattoo harkaatiin nagaa yeroo jedhaniin seeqa agarsiisuu, misireessuu, dhungachuu.
- C) **Ijoollee Umrii Waggaa Lamaa:** akkuma isa olii dabalataan nagaa yeroo jedhaniin harka qabuu, akka jaallannuun, kan keenya akka ta'e ibsuu, waa'ee garaagarummaa dhiiraafi durbaa barsiisuu (dhiirri hareeda qaba, durbi hareeda hinqabdu; durbi wandaboo uffattii, dhiirri wandaboo hin uffatu; harmeen dubartiidha, abbaan dhiira; obboleettiin kee durba, obboleessi kee dhiira.) maatiiwwan hundi akka jaallataniin, hirmaannaa maatii ajajawwan sasalphaatiin shaakalsiisuu.(Fakkeenyaaf: sahaanii kana harmeetti kenni, siinii sana fidi, k.k.f.) Yeroo nyaataatti isaan waliin akka taa'uu taasisuu. Maatiiwwan jaalalaan yeroo mari'atan mucaan isaan bira ta'uun akka taphatu jajjabeessuu. Mucaa ijaaf ijatti eegaanii mooraa keessa yookiin naannawaa manaa daa'imman biroo wajjin akka taphatu taasisuu.
- D) **Mucaa Waggaa Torbaa:** qaban mataa isaa/qaban mataa ishee akka aadaan sun saala sanaaf eyyemutti kan raawwataa jiru/raawwataa jirtu ta'uusaa mirkaneessuu/sirreessuu, maatiifi miseensota maatii wajjiniin mariirratti hirmaachuu isaanii mirkaneessuu, jaalalaan haammachuu, maatii keessatti itti gaafatamummaa isaanii akka ba'aniif guyyaa barnoonni hinjirre hojiiwwan sasalphaa ittigaafatamummaan kennuufii (Fakkeenyaaf: siree hafuu, mana haruu, sahaanii dhiquu, miseensonni maatii warri gurguddaa yeroo uffata miiccan kaalsii yookaan mutaantaa isaa/ishee akka miiccu/miiccitu ajajuu, k.k.f.) obboleessa yookiin obboleettiin wajjiniin walitti dhiheenya jiraachuu mirkaneessuu, hojii waliinii kennuufii, naannawaa qe'ee olloota jiran akka beekan taasisuu, olla ergamanii akka deebi'an barsiisuu, hiriya ofii kan ta'e akka qabaatu/ qabaattu haalawwan mijeessuufii, fedhiifi yaada bilisaan ibsachuu shaakalsiisuu, kanneen biroo kabajuu, dabaree eeggachuu, yeroo namoonni

gurguddoo mari'atan yaada kennuu yoo barbaade/ barbaadde eyyema akka gaafatu/ gaafattu shaakalsiisuu, warreen quxusuudhaaf kunuunsa taasisuu shaakalsiisuu, kanneen biroo wajjiniin waliigaltee dhabuun yoo jiraate gara lolaatti akka hin galle shaakalsiisuu.

Ergawwan Ijoo

Mariisissaa

Ergawwan ijoo dubbisaafii

- Guyyu guyyuun ijoollee keessan wajjiniin walquunnamuun waan tokko gochuuf yeroo gahaa akka qabdan mirkaneessaa.
- Naannawaa mana keessaniifi olla keessaniitti ijoolleen dandeettii jireenya hawaasummaa faayida qabeessa ta'e hariiroo isaan itti baratan akka jiraatu taasisaa. Fakkeenyaaf: ollaa wajjiniin waliin ta'uudhaan hojii naannawaa qe'ee isaanii qulqulleessuu irratti bobba'uufi ijoolleen akka ilaalaniifi marii isaanii akka dhaggeeffatan taasisuu.
- Ijoolleen keessan ijoollee biroo wajjiniin carrawwan itti walquunnamaniifi walgargaaran uumuu.
- Ijoolleen keessan ijoollee yookiin namoota biroo irraa amaloota barbaachisoo hintaane barachuu dhiisuu isaanii mirkaneessaa. Kanaafis, amala ijoolleefi namoota gurguddoo ijoollee keessan wajjiniin walquunnaman hordofuufi ilaaluun barbaachisaadha.
- Maatiiwwan yookiin miseensonni maatii bakka argamanitti ijoolleen keessan namoota hah'aaraa wajjiniin akka wal baran taasisaa.
- Maatiin ilaalaafi hordofaa ijoolleen akka ijoollee gurguddoo wajjiniin walbaran taasisuu.
- Ijoolleen qaana'an/salfatan wanta barbaadan akka ibsatan gargaaranii. Fakkeenyaaf: wantoota isaan jajjabeessu garaagaraa kennuufiidhaan yaada isaanii akka ibsatan carraa gahaa kenuufii.
- Ijoolleen keessan ijoollee biroo wajjiniin haala gaariidhaan yeroo taphatan, "Har'a hiriya kee wajjiniin osoo wal hinloliin taphachuu keetiin baayyee gammadeen jira," jechuudhaan miira keessan ibsaafi.
- Ijoolleen keessan naannawaa garaagaraarraa ragaaleen wal faallessan akka isaan hin geenyeef, yeroo yerootti kanneen ijoollee keessanii wajjin dhiheenyaan walquunnaman barsiistota, kunuunsitootaafi ijoollee keessan warra gurguddoo irraa ragaalee walitti qabadhaa, yaadas waljijjiiraa.
- Ijoolleen waan isaanirraa eegamu osoo hin hojjetiin yoo dhiisan rukuchuu, qimmiiduufi kabaluurra jaalalaan gorsa cimaa ta'e kennuu, adabbii qaamaarra mala balleessaa ittiin sirreessaniifi qajeelfama itti fufiinsa qabu fayyadamuun filatamaadha.

Kutaa Lama:

Nageenya Afuuraa(Miira Sammuu) Daa'immanii Gabbisuu

Haala Afuuraa (Miira Sammuu) Daa'immanii Hubachuu

Hiikaa:

Afuura (miira sammuu) jechuun qaamolee miira keenyaa shananiin yookiin dandeettii yaadachuu keenyaan fayyadamnee keessoo keenyaafi addunyaa alaarraa hubannoo waa'ee keenyaafi kanneen biroo erga qabannee booda, hiika hubannoo sanaaf kennine irratti hundaa'uun haala afuura/ miira sammuu keenya keessatti uumnudha.

Haalli afuuraa yookiin miirri sammuu kun gammachuu, gadda, aarii, dheekkamsa, sodaafi k.k.f. ta'uu danda'a.

Daa'imman miira sammuu isaanii kan ibsan karaa walfakkaatuun miti. Daa'imman miira isaanii kan guddisan karaa garaagaraafi saffisa mataa isaaniitiini. Daa'imman haala miira isaanii itti ibsatan kan baratan haalawwan keessoo isaanii/ afuura isaanii keessatti miirawwan gammachiisaniifi hingammachiisne (namatti tolaniifi namatti hintolle) irraa ka'uudhaan nasiibaan, qajeelfama maatiiwwan isaaniirraa kennamuufiin; akkasumas, maatiiwwan isaanii /ijoollee waliin guddatan/ ilaaluun yeroo ta'u, dabalataanis barsiistotaafi namoota itti dhiheenya qaban biroo wajjiniin hariiroo qabaniin waa'ee miira sammuu isaanii itti ibsataniifi waa'ee deebii kennanii caalaatti nibaratu.

Mariisisaa

Miira sammuu daa'immanii itti ibsaman hubachuun barbaachisaa ta'uusaa dubbatamuu qaba. **"Ijoolleen waayyuu hin beekani"**; akkasumas, **"Miira hinqabani"** yaadni jedhu dogoggora ta'uusaa ibsamuu qabu. Daa'imman akkuma namoota gurguddoo wantoota itti himnuufi wantoota goonuufiif yookiin wantoota dubbataniifi wantoota taasisaniif miira sammuu isaanii keessatt kalaqan qau. Miirawwan sammuu tasgabbiifi gammachuu daa'imman kallattii hundaan akka baratan gargaara. Karaa biraatiin, daa'imman miirawwan soda, dheekkamsaafi gaddaa sammuu isaanii keessa daddeebi'u, mana isaaniifi manaan alatti akka barbaadamutti barachuun isaan rakkisa. Kanaafuu, maatiiwwan daa'immaniin gargaaruuf miirawwan sammuu ijoollee ittiin ibsaman beekuun barbaachisaadha. Daa'imman waa'ee isaaniifi waa'ee kanneen biroo miira sammuu gaarii akka gabbisaniif maatiiwwan miira isaanii hubatanii akka gargaaraniin ni barbaadu. Miira sammuu daa'immanii hubachuu kanneen dandeessisan karaaleen garaagaraa jiru. Mariin guyyaa har'aa dandeettii kana gabbisuuf gargaara.

Daa'imman Miira Isaanii Ibsuu Eessaa Baratu?

- **Uumamaan/ Nasiibaan**
- **Ilaaluun barachuu**
 - Maatii isaaniirraa

- Daa'imman biroorraa
- Akkuma aadaa aadaasaatti qajeelfama kennamuufirraa

Mariisaa

Daa'imman suuta suuta waa'ee wanta naannawaa isaaniitti isaan mudtuu, karaa uumama mataa isaaniitiin miira isaanii ni ibsu.

Maatiin isaanii yeroo aaran/ dheekkaman, yeroo gammadan, yeroo gaddan yookiin yeroo raajaman akkamitti miira isaanii akka ibsan ilaaluun nibaratu.

Daa'imman addunyaa jiraatan keessatti daa'imman biroo wajjin taphachuudhaan, hiriyoota horachuudhaan; akkasumas, kanneen biroo yeroo taphatan ilaaluudhaan akkamitti walitti dhihaachuufi waliigaluu akka danda'an nibaratu.

Daa'imman ijoollee gurguddoofi ijoollee gita isaanii ta'anii wajjin yeroo walquunnaman waa'ee miira isaaniifi waa'ee deebii kennanii caalaatti nibaratu.

Haaluma walfakkaatuunis, waa'ee miiraafi deebii kanneen biroo nibaratu. Dhiibbaa muuxannowwan kanneenii irraa kan ka'es, daa'imman kunneen adeemsa yeroo keessa akkaataa miira isaanii itti ibsatan sirreessuu yookiin jijjiiruu nidanda'u.

Dabalataanis, ijoolleen akkamitti miira sammuu akka itti ibsuu qaban yookiin ibsuu hinqabne maatiiwwan akka aadaa aadaasaatti qajeelfama nikennu.

Daa'imman Miira Isaanii Akkamitti Ibsu?

Daa'imman hubannoofi ibsa miiraa irratti dandeettii garaagaraa qabu. Daa'imman miira isaanii kan guddisan karaa garaagaraafi saffisa mataa isaaniitiini.

Mariisaa

Daa'imman umrii murtaa'e keessatti wantoota miirri ittiin ibsaman kanneen murta'an akka agarsiisan ni eegamu. Barsiifataan akka argamutti, daa'imman baay'een wayita ijoollummaan duraa keessa darban wantoota miira ittiin ibsatan, kanneen walfakkaataa ta'an armaan gadii agarsiisuu nidanda'u. Waggaa torbaan booda garuu, daa'imman harki caalaan wantoota miira isaanii ittiin ibsatan kan mataa mataa isaanii nigabbifatu. Wantoota miira ittiin ibsatan kanneenis, dhiibbaan mudannoowwan xinsammuu, qaamaa yookiin hawaasummaa, irradeddeebiin yeroo dheeraaf yoo isaan mudate malee hin jijjiirani. Akkaataa ibsa miiraa daa'immanii, kanneen armaan gaditti tarreeffaman dubbisiif.

Miira Daa'immanii Umriidhaan

Ji'a Tokkoo Hanga Ji'a Sadiitti

- Xuxxuqqaa qaamaafi dadammaqina nijaallatu.
- Yeroo sossobaniin nitasgabbaa'u.
- Waan itti hintolle yookiin dhukkubbiin yeroo isaanitti dhaga'amu niboo'u.
- Quba abbuudduu isaanii hodhuudhaan callisuu nidanda'u.
- Naannawaa xumura ji'oota kanaatti namoonni biroo yoo haammataniin hinboo'ani.
- Naannawaa xumura ji'oota kanaatti bifti fuula isaanii miira isaanii calaqqisiisa.

Ji'a Afurii Hanga Ji'a Ja'aatti

- xiyyeeffannoo maatiiwwanii argachuuf niboo’u.
- Sagalee beekan yeroo dhaga’an boo’uu nidhaabu.
- Kunuunsituu isaanii wajjiniin taphachuun isaan gammachiisa. Amanamummaa gabbisuudhaaf walquunnamtii ijaafi xuxxuqamuu nibarbaadu.
- Miirawwan sodaa, dhekkamsaafi jibbaa agarsiisuu nidanda’u.
- Kunuunsaan isaanii wanta isaan hinbarbaanne yeroo taasisu deebii nikennu. Fakkeenyaaf: nyaati osoo isaan hin barbaachisin yeroo nyaachisuufiin jedhu wixxifachuun yookiin nyaaticha ofirraa dhiibuun deebisu.
- Namoonni isaan hinbeekne qabuunii yeroo barbaadan, kunuunsa isaanirratti maxxanu.

Naannawaa Xumura Ji’oota Kanaatti

- Miirawwan garaagaraa sagalee isaaniitiin ni ibsu. Fakkeenyaaf: yeroo gammadan kan gammachuu ta’uusaa bifa agarsiisuun ni iyyu. Yeroo aaran yookiin yeroo sodaatan fuula dhekkamsaa agarsiisu; niboo’u.
- Erga aaranii booda cal jechuu eegalu.
- Kunuunsaan isaanii yeroo haammatuun, yeroo weeddisuufiifi yeroo dubbisuuf fuula gammachuu agarsiisu.

Ji’a Torbaa Hanga Ji’a Sagaliitti

- Maatii isaaniirraa yeroo adda ba’an haala sodaa agarsiisu.
- Wantoota haharaa fakkeenyaaf: namoota, meeshaaleefi bakkawwan yeroo argan sodaachuu nidanda’u.
- Iyya cimaa yeroo dhaga’an nisodaatu yookiin nidheekkamu.

Ji’a Kudhanii Hanga Ji’a Kudha Lamaatti

- Miirawwan gammachuu, aarii, sodaafi kanneen kana fakkaatan hedduu agarsiisu.
- Kunuunsitoota isaaniirraa kunuunsa argachuu barbaadu. Fakkeenyaaf: haammatamuu nibarbaadu.
- Fedhii isaanii yookiin diddaa isaanii mallattowwan fuula isaanii garaagaraatiin agarsiisuun, gochaafi sagaleetiin ni ibsu.

Ji’a Kudha Sadii Hanga Ji’a Kudha Saddeetiitti

- Namootaaf, bineeldotaafi meeshaalee taphaatiif jaalala ni agarsiisu.
- Jajjabeeffamuufi qajeelfama kunuunsitoota isaaniitiin miirri sammuu akkamitti gochaafi jechaan akka ibsamu hubachuu eegalu.
- Wantoota haharaa argachuufi yaaluuf kan isaan jajjabeessuufi nageenyi akka isaanitti dhaga’amu kan hordofuun nama guddaa yeroo argatan immoo wantoota laphee guutuudhaan kan yaalan ta’u.
- Miirawwan sammuu garaagaraa harka caalu gochaafi darbee darbee immoo jechaan; akkasumas, miira sammuu kanneen biroorratti argan hubachuu nidanda’u.

Ji’a Kudha Saddeetii Hanga Ji’a Soddonii Ja’aatti

- Sochii isaaniif mirkaneeffannaafi galata nibarbaadu.
- Hammatamuufi intalshee yookiin horgoggee (doll) jaallataniif miira jaalalaa/gammachuu niqabu.
- Miira isaanii jechootaan ni ibsu. Wayita taphaas miira fakkeessanii taphachuu ni eegaluu. Fakkeenyaaf: akka nama aareetti nifakkeessu.
- Yeroo baay'ee karaa mataa isaanii deemu barbaadu. Kana yeroo dhorkamanis, yeroosuma fuula mufannaa agarsiisu.

Ji'a Soddonii Ja'aa Hanga Ji'a Afurtamii Saddeetiitti

- Miira sammuu isaanii jechootaan ni ibsu.
- Miira kanneen biroofi yaada isaan kennan caalaatti hubachuu nidanda'u.
- Miirawwan garaagaraa fakkeenyaaf: inaaffaa, dinqisiifannaa, sodaa, gammachuu, aariifi kanneen kana fakkaatan nishaakalu.
- Kunuunsitoota itti dhihaataniin daangaafi sirreeffama naamusaa irra kaa'amanitti aaruufi boo'uu nidhiisu.

Ji'a Afurtamii Saddeetii Hanga Ji'a Torbaatamii Lamaatti

- Waa'ee mataa isaanii tilmaama eyyentaafi miira gaarii niqabaatu. Miira hojii hojjetanitti boonuunis itti dhaga'ama.
- Yeroo baay'ee maatiiwwan isaaniitiif ni ajajamu.
- Sodaa malee yookaan hordoffii kanneen biroo osoo hingaafatiin, qofaa isaanii xiyyeeffannoon tasgabba'anii hojjechuu nidanda'u.
- Yeroo dheeraaf dalagaa rakkisaa ta'erratti, abdi osoo hinkutiin xiyyeeffachuu nidanda'u.
- Wantoota isaan baran dursamee osoo itti hinhimaniin yoo jijjirame ni aaru.
- Fedhii isaanii ta'uu baatus, tasgabbiidhaan qajeelfamoota nikabaju.

Ergawwan Ijoo

- Maatiiwwan yookiin kunuunsitoonni daa'imman miira sammuu isaanii akka ibsaniif jajjabeessuu qabu. Fakkeenyaaf: ijoolleen keessan yoo isin gammachiisan, **“Baay'ee isinitti gammadeera! Isin hoo gammaddaniittuu?”** jechuudhaan miira isaanii jechaan akka ibsan haa taasifamu.
- Maatiiwwan yookiin kunuunsitoonni miira sammuu daa'immanii beekuufi gargaaruu qabu.
- Haala miira daa'immanii ilaaluufi hubachuun barbaachisaadha. Daa'imman guyyootaaf yookiin torbeewwaniif miira gaarii (tasgabbii yookiin miira gammachuu daa'ima barbaachisaa ta'e) keessa yoo hintaane, rakkoo keessa ta'uu isaanii hubachuun deggersi taasifamuufii qaba.

Nageenya Afuura (Miira Sammuu) Daa'immanii Akkamitti Gabbisuun Danda'ama?

- Miirawwan gammachuu, gaddaa, jaalalaa, aarii, sodaafi kanneen kana fakkaatan kan ibsaman aadaa hawaasa keessa jiraanu irratti hunda'uudhaani. Miirri kun kan gabbatu

adeemsa yerootiin maatiirraa, mana barnootaarraa, naannawaafi hiriyoottarraa muuxannoofi barumsa argamuunidha.

- Daa'imman miira isaanii bifa fudhatama qabuun akkamitti ibsuu akka qaban barachuu qabu. Daa'imman maatiiwwan isaanii yeroo raawwatan waan arganiin, hiriyoota isaanii wajjiniin yeroo taphatan waan hubataniifi akka raawwataniif waan itti himamu irratti hundaa'uudhaan, bifa fudhatama qabuun miira isaanii nigabbisu.
- Daa'imman miira sammuu tasgabba'aa akka gabbifataniif, ga'umsa ofitti amanamummaa akka guddifataniifi ofiisaaniif kabaja akka kennaniif maatiiwwaniin yookiin guddistootaan gargaarsi taasifamuufii qaba.

Shaakala Gochaa

Mariisisaa

Hirmaattota keessaa nama eyyemamaa ta'e tokko gaafachuudhaan seenaa Ahimediifi harmee isaa akka dubbisuufii taasisi. Hirmaattota garee shaniitti qooduudhaan seenicha irratti mari'ataniifi gaaffiwwan marichaaf dhihaataniif deebii kennanii erga xumuranii booda, karaa bakka bu'oota isaanii akka dhiheessanis ibsiifi.

Seenaa:

Ahimediifi Harmeesaa

Aadde Samiiraan mucaa daa'ima Ahimed jedhamu, kan umriin isaa waggaa lamaafi ji'a ja'a ta'e qabu. Aadde Samiiraan mucaan isaanii Ahimed mana keessa asiifi achi yeroo burraaqu seeqanii ilaaluuni. Ahimedis isaanii wajjin niseeqa. Aadde Samiiraan yeroo hunda Ahimediin, **“Mucaa koo, qaxalee ilmaa!”** jechuudhaan miirri gaarii akka itti dhaga'amu taasisu. Ahimed wanta dalaguu barbaadu raawwachuu yeroo barbaadu, harmeen isaa yeroo hunda, **“Ishoo! Goota koo! Ati maal dadhabda! Siif waan hundi salphaadha!”** jechuudhaan jajjabeessuun. Kanarraa kan ka'es, Ahimed guyyu guyyuun wantoota haharaa hojjechuu barbaada. Wanta haaraa yeroo hojjetu ariitiin gara harmeesaa deemuudhaan waan haaraa hojjetee sana itti hima. Harmeen isaas akkuma barama jaalalaan simataniinii adda isaarra dhungatuun. Ahimedis wanta biroo hojjetee harmeesaa gammachiisuf gara dalagaa birootti saffisaan adeema.

Gaaffiwwan Mariif Dhihaatan

1. Ahimed haala harmeen isaa itti agarsiisaniin maal kan itti dhaga'amu sinitti fakkaata?
2. Aadde Samiiraan haala isaan Ahimeditti agarsiisan barbaachisaadhaa? Yookiin balleessanii jiru? Maaliif?
3. Isin osoo bakka Aadde Samiiraa taatanii ijoollee keessaniif maal gootu turtan? Ijoollee keessaniif waanuma walfakkaatu taasistuuf turtanii? Yookiin waan adda ta'e? Maaliff? Aadde Samiiraan obboleettii Ahimed ishee lakkuusaatiif wanta walfakkaataa osoo taasisanii guddina mucayyootiif gumaacha gaarii niqabaataa? Yookiin miidhaa irraan geessisaa? Maaliif?
4. Akka ilaalcha keessaniitti naannawaa keessanii, maatiiwwan guddina miira sammuu ijoollee keessaniitiif gumaacha gaarii taasisan akka fakkeenyaatti eeruu nidandeessuu?
5. Akka ilaalcha keessaniitti naannawaa keessanii, maatiiwwan guddina miiraa ijoollee keessaniitiif gumaacha waawummaa taasisan akka fakkeenyaatti eeruu nidandeessuu?

Gabaasa Garee Wajjiniin Dhaggeeffachuufi Mari'achuu

Mariisaa

Itti aansuun, hirmaattonni hundi wajjiniin akka ta'an taasisi.

Barreessitoonni garee hundi dursanii gaaffiwwan dhihaatan ilaalchisee yaada gareesaanii daqiiqaa sadi, sadii keessatti dhiheessuu qabu.

Yaadni garee tokkoo erga dhihaatee booda, hirmaattota keessaa namni tokko waan dhihaate irratti yaada isaa akka kennuufi gaaffii akka gaafatu carraa kennuun barbaachisaadha.

Mariisaa

Waa'ee gabaasa dhihaateefi waa'ee yaadawwan yookiin gaaffiwwan hirmaatota irraa dhihaatan irratti, mariisaa duubdeebii kennuutu irraa eegama.

Duubdeebiiwwan hirmaatotaaf kennaman ragaa haala mijeessitootaaf kennamee wajjin walsimachuu qaba.

Ergawwan Ijoo

- Maatiiwwan yookiin kunuunsitoonni, daa'imman miira sammuu isaanii haala barbaachisuun, bifa mataasaniis ta'e kanneen biroo hinmiinen akka ibsan jajjabeessuu qabu.
- Maatiiwwan yookiin kunuunsitoonni, daa'imman miira sammuu isaanii akka beekaniifi mataasani to'achuu akka danda'aniif gargaaruunii qabu.
- Guddinni miira sammuu daa'immanii walfakkaataa miti. Kanaafuu, obsaan jajjabeessuufi shakalsiisuu barbaachisa.
- Taphini, daa'imman miira sammuu isaanii kan daa'imman biroo akka hubataniif gargaara.
- Taphini daa'imman hiriyoota isaanii maatiisanii wajjiniin taasisan, fayyummaa miira sammuu daa'immaniitiif gahee murteessaa taphata. Haata'u malee, namoonni gurguddoo itti gaafatamummaan itti dhaga'amu dhiheenyaan hordoffii taasisuu qabu.

Daa'immaniifi Miira Dheekkamsi Ittiin Ibsamu

Ijoollees ta'e namooti gurguddoo yeroo dheekkamaniifi mufatan miira isaanii ibsachuun waan barbaachisaa ta'edha. Mufachuufi aaruun amala namootaati. Nama kamirrattuu darbee darbee mul'achuu danda'a. kanaafuu, aariin darbee darbee ijoollee irrattis nimul'ata.

Daa'imman wantoota tokko tokko argachuu yookiin raawwachuu yeroo dhorkaman maatiiwwan yookiin guddistoota dheekkamsaan yeroo morkataniin nimul'ata. Fakkeenyaaf: hanga lafarratti of darbatanii dhidhiittataniifi gangalatani iyyuutti ga'u. Kana immoo, waan barbaadan argachuuf yookiin raawwachiifachuuf itti fayyadamu.

Daa'imman xixiqqoo, umriin ji'a 12 hanga ji'a 36 jiranirratti adeemsa guddinaa keessa kan mul'atu amala fayyaallessadha.

Daa'imman miira isaanii jechootaan ibsachuu kan hindaneenye waan ta'aniif, maatiiwwan daa'imman kunneen akka tasgaba'an gargaaruu qabu.

Maatiiwwan Dheekkamsa Daa'immanii Hir'isuuf Kanneen Armaan Gadii Taasisuu Qabu

- Of isaanii tasgabbeessuu
- Sodaadhaan jeeqamuu dhiisuu
- Ijoolleerratti iyyuu dhiisuu
- Adabbii qaamaatiin dhaabsisuu yaaluu dhiisuu
- Akka callisaniif matta'aa yookiin waan ittiin gowwomsan kennuu dhiisuu
- Daa'imman mataasani yookiin daa'imman biroo akka hinmiine ofeeggannoo taasisuu, daa'imman waggaa lamaa ol ta'aniif amalli isaanii

Jeeqamuufi iyyuun maatii rakkoo daa'imichaa ittuu caalsisuu danda'a. Itti aansuun maatiin kan godhuu qabu daa'imman haala akkasii keessa jiran akka ofi hinmiine bakka isaan jiran wantoota miidhan irraa walaba taasisuun nageenya mucichaa mirkaneessuu. Akkasuma, qabeenya irrattii miidhaan akka hin geenye ofeeggannoo fudhachuu qabu. Akka kanaan maatiin tasgabba'ee haala inni taasisu kun daa'imman akka tasgabba'aniif gargaara. Sababnisaas, maatiiwwan yookiin guddistootni bakka tasgabba'anii dhiheenyaan jiranitti, daa'imman miira isaanii to'achuuf ni salphataafi.

kun barbaachisaa akka hintaane tasgabbiin ibsuufiifi waan barbaadan ta'uuf osoo hin dheekkamiin gaafachuun filannoo barbaachisaa akka ta'e tasgabbiin itti himuu.

Mucichi waan lafatti of darbatee dhidhiitateefi osoo addaan hinkutiin boo'eef waan taasifamuu hinqabne taasisuun rakkinichi akka itti fufuuf carraa bana. Waan taasifamuu hinqabne maaliif akka taasifamuu hinqabne daa'imichaaf tasgabbiin deddeebisnee ibsuufii qabna malee, osoo addaan hinkutiin iyyuu mucichaa dhaabsisuuf jennee waan taasifamuu hinqabne gonkumaa taasisuu hinqabnu. Haalawwan kun jijjiirama fiduu yoo didan ogeessa fayyaa sammuu mariisisuun barbaachisaadha.

Haalawwan Armaan Gadii Yoo Jiraatan Ogeessa Fayyaa Mariisisaa

- Deddeebi'ee kan uumamu yoo ta'e
- Karaa miirrisaa itti ibsamu mataasaafis ta'e kanneen biroof miidhaa qaamaa/miiraa dabalataa kan geessisu yoo ta'e.
- Hariiraa hawaasummaa mucaa yookiin maatii irratti mudaa kan uumu yoo ta'edha.

Mariisisaa

Hirmaattotaaf dhugaa mirkana'e armaan gadii ibsiif.

Daa'imman ibsawwan miiraa nagaqabeessa ta'e ilaaluun akka baraniif maatiiwwan fakkeenya ta'uudhaan waan itti aaran, waan itti mufatan yookiin wanta barbaadan iftoominaan, garuu tasgabbiifi kanneen biroo kabajuudhaan ibsuu yookiin gaafachuu; akkasumas, mormuu akka danda'an osoo hin nuffiin itti agarsiisuufi ibsuufii qabu.

Nageenya Miira Sammu Daa'immanii Akkamitti Gabbisuun Danda'ama

- Daa'imman miira isaanii hubachuufi gabbisuuf namoota naannawaa isaanii jiranii wajjin hariiroo isaan qaban murteessaadha.

Ijoolleen miira maatiiwwan/ guddistoota isaanii yookiin kunuunsitoota isaanii ilaaluun amaloota isaanii nifudhatu. Maatiiwwan yookiin kunuunsitoonni daa'imman waa'ee miira isaanii caalaatti akka baraniifi kanneen biroo wajjiniin waliigalanii jiraachuu akka danda'aniif kanneen armaan gadii taasisuu nidanda'u.

- Daa'imman maatiiwwaniin yookiin kunuunsitoota ilaaluudhaan fakkeessuu waan barbaadaniif, maatiiwwan yookiin kunuunsitoonni hariiroo namoota biroo wajjiniin

qabani irratti ibsawwan miiraa gadhee/badaa agarsiisuu dhiisuu isaanii mirkaneessuu qabu.

- Daa'imman miirawwan gammachuu, gaddaa, aarii yookiin sodaa haalawwan barbaachisaa ta'aniin akka calaqqisiisaniif itti agarsiisuufi itti himuun barbaachisaadha.
- Daa'imman waa'ee addunyaa isaanii ragaa funaanuufi barachuu kan itti danda'an naannawaa fayyaaleessa ta'e uumuun barbaachisaadha. Kanaafuu, ijoolleen jireenya hawaasummaa jalqabumarraa akka shaakalaniif haalawwan mijeessuu. Kun yoo ta'u, ijoolleen waa'ee miirawwan sammuu isaanii caalaatti hubannoo argatu; dandeettiis nigabbifatu.
- Daa'imman wanta raawwachuu qabaniifi raawwachuu hinqabne kan agarsiisu dambiiifi qajeelfama sababa qabeessa ta'e, sababasaa waliin kaa'uudhaan daa'imman wantoota yeroo dhorkaman yookiin wanta barbaadan yeroo dhowwataman nageenyi akka itti dhaga'amu taasisuu.
- Daa'imman akka barbaachisummaa isaatti murtoo mataa isaanii akka murteessaniif, fakkeenyaaf: wayyaa uffatan akka filataniif carraan kennamuufii qaba. Akkasumas, jireenya isaanii keessatti wanta isaan barbaachisu adeemsa yerootiin murteessuu akka shaakalaniif itti gaafatamummaa garaagaraa kennuufiin barbaachisaadha. Kun yeroo ta'u, miirri ofitti amanamummaafi gammachuu keessa isaaniitti uumamu caalaatti miira ittigaafatamummaa isaanitti uuma.
- Daa'imman akka hinburjaajjofneef yookiin akka bitaa itti hingalleef yeroo hunda danbiwwan hinjijjiramneefi sasalphoo ta'an qopheessuu barbaachisa.

Mariisisaa

Maatiiwwan yookiin kunuunsitoonni yeroo daa'imman amala barbaachisaa ta'e agarsiisan galateeffachuunii qabu. Ijoolleen wantoota tokko tokko milkaa'inaan yeroo raawwatan maatiiwwan/ guddistoonni isaanii akka itti boonan beekuu qabu. Maatiiwwan yookiin kunuunsitoonni yeroo itti dhihaatan, yeroo kolfaniifiifi yeroo harka walitti rukutaniif ijoollee isaaniitiif dinqisiifanna akka qabaniifi akka isaaniin boonan yeroo itti agarsiisan ijoolleen nigammadu; maatiis gammachiisuuf qophaa'oo ta'u. Ofitti dhiheessuufi dinqisiifachuun kunis, amala gaarii daa'imichi agarsiiseen ta'uusaa yeroo hunda mucicha yaadachiisuun barbaachisaadha.

Ijoolleen Ofitti Amanamummaafi Ofiisaaniif Gatii Guddaa Kennuu Akka Gabbifatan Gochuuf Maatiiwwan Maal Gochuu Danda'u?

Mariisisaa

Maatiiwwan yookiin kunuunsitoonni ijoolleen ofitti amanamummaafi ofii isaniidhaaf haala barbaachisuun gatii guddaa kennuu akka gabbifatan gargaaruudhaan tasgabbii miiraa akka qabaatan taasisuu nidanda’u. Itti fufuudhaan, malawwan, ijoollee isaaniitti ofitti amanamummaafi afuura isaaniitti gaariin akka dhaga’amu taasisuuf maatiiwwan yookiin kunuunsitoota kanneen gargaaran armaan gaditti tarreeffamaniiru.

- Maatiiwwan yookiin kunuunsitoonni daa’imman yeroo idilee ta’e soorataaf, irribaaf, taphaafi kanneen kana fakkaataniif qabaachuu isaanii mirkaneessuu qabu.
- Maatiiwwan yookiin kunuunsitoonni daa’imman kan mataa isaanii ittiin gammachiisaniifi ittii taphatan yeroo gaha ta’eefi mudannowwan gaggaarii qabaachuu isaanii mirkaneessuu qabu.
- Maatiiwwan yookiin kunuunsitoonni daa’imman ijoollummaa isaaniirraa kaasanii umrii isaanii wajjiniin kan wal gitu itti gaafatamummaan garaagaraa kennamuufii barbaachisa. Daa’imman sadarkaa umrii isaaniitiin akka raawwataniif dalagaa gaafataman yeroo yaalaniifi yeroo hojjetan, “Ishoo mucaa koo! Gaarii yaalteetta! Mucaa koo baay’ee gaarii!” jechuudhaan galateeffamuu qabu. Kunis, ofitti amanamummaa akka gabbifataniif isaan gargaara.
- Miseensonni maatii warren gurguddoo dhimmoota garaagaraarratti walii walii isaanii wajjin marii yeroo taasisan karaa isaan aarii/ dheekkamsa, sodaa, mufachuu ittiin ibsan haala tasgabbii qabuufi osoo walin hinjeeqiin ta’uusaa; akkasumas, amala walloluutiin akka hin taane mirkaneessuu qabu.